

Summary
**-Filosofie van de
Managementwetenschappen-**

Inhoud

College 2: introductie ethiek	3
Inleiding.....	3
Wat is ethiek?	3
Algemene begrippen.....	3
Maatstaven en voorbeelden daarbij.....	4
De verschillende soorten ethiek.....	4
College 3: gevolgenethiek	5
Inleiding.....	5
Het utilisme van Bentham.....	6
Problemen van het utilisme	6
College 4: plichtethiek	7
Inleiding.....	7
Binding op grond van autoriteit (heteronoom)	7
Binding op grond van vrijwillige instemming (autonoom)	7
De categorische imperatief	8
Kantiaanse ethiek	8
College 5: deugdethiek	9
Inleiding.....	9
Verdieping in karaktereigenschappen van de mens	9
De samenleving volgens Aristoteles	10
College 6: Hobbes	10
Hoofdstuk 13	10
Hoofdstuk 14	11
Hoofdstuk 17	11
College 7: Marx	12
College 8: Popper	13
Introductie.....	13
College 9: René Descartes	14
College 10: Thomas Kuhn	17
College 11: Morton	19
Disclaimer	20

College 2: introductie ethiek

Inleiding

Welke levenswijze is de juiste? (streven naar macht, rijkdom etc. of streven naar een rechtvaardig leven). Het feit dat een mens iets heeft bereikt zegt niets over de lofwaardigheid van die persoon volgens Plato/Socrates.

We moeten ook vanuit andermans perspectief naar het leven kijken. Iedereen wil wel rijk worden, maar wat heeft de samenleving eraan als alle rijken dat op oneerlijke wijze bereiken? Dit gaat ten koste van vertrouwen.

Om op de juiste levenswijze uit te komen moet men zelfstandig en rechtvaardig zijn. Deze vaardigheden zijn leerbaar en men heeft deze niet van nature.

Wat is ethiek?

In het kort: wat is goed en wat is slecht?

Ethos uit het Grieks betekent levenswijze. De ethiek is een wetenschap die systematisch nadenkt over kritisch toetsen van de moraal (opvattingen over wat hoort en wel/niet mag).

Men baseert moraal vaak op wetten of regels of teksten in heilige boeken. De ethiek neemt daar geen genoegen mee. Vrijheid betekent nu eenmaal dat niet iedereen op dezelfde opvatting uitkomt. Als men vrij kan kiezen zullen hun eigen moralen hun verschillend leiden.

Andersdenkenden kunnen worden afgedaan als verkeerd ingelicht of psychisch niet in orde. Dit kan een groot probleem veroorzaken.

Verschillen zijn dus natuurlijk, waardoor ethiek geen universeel toepasbare regels kent. De verwachtingen van ethiek zijn dan vaak ook verkeerd (oplossen van bestuurlijke problemen). De ethiek moet inzicht geven in de raadsels van het goede leven. Gezond verstand is hier niet mee verenigbaar.

Algemene begrippen

Het onderscheid tussen wensen en behoren:

Deze kloof uit zich vooral in het verschil tussen de huidige wereld en de perfecte utopische wereld. Mensen hebben een wil en daarmee ook preferenties (een instemmende of afwijzende beoordeling van iets in het nu). Het behoren gaat verder dan alleen deze voorkeur. Het behoren gaat meer om universele behoeften die in de perfecte wereld voor iedereen bereikbaar zijn. De belangrijkste vraag hierbij is dan ook: wat behoort wel en wat behoort niet te gebeuren?

Het onderscheid tussen beoordelen, waarderen en handelen:

In Nederland hebben we een aantal normen en waarden die we goedkeuren of afkeuren. Dit keuren is te onderscheiden in oordelen en waarderen. Een oordeel wordt geveld vanuit een maatstaf (norm), waarderen gebeurt vanuit waarden. Studenten kunnen beoordeeld worden door studenten. Goede cijfers kunnen gewaardeerd worden met een cum laude diploma etc. De inzet van een student is namelijk waardevol, zonder de inzet heeft het leven geen waarde. Waarde is niet vanzelfsprekend, volgens Lucebert is waarde 'weerloos'.

Het onderscheid tussen ruilwaarde, gebruikswaarde en eigen waarde:

De eerste twee zijn betrekkelijke waarden; de waarde van een object wordt uitgedrukt in iets anders. Deze waarden zijn dus relatief en staan los van de eigen waarde. Eigen waarde wordt toegekend op grond van de eigen aard en niet op basis van het nut ervan voor iemand anders. Een object zonder eigen waarde is zinloos en kan vernietigd worden. Eigen waarde is dus een soort grens wat wel en niet verwaarloosd kan worden.

Het onderscheid tussen autonomie en heteronomie:

Iemand die zichzelf beoordeelt en waardeert op basis van eigen normen/waarden is autonoom. Heteronomie is juist als iemand wordt beoordeeld/gewaardeerd door anderen. Aangezien onze samenleving wetten en regels kent is deze heteronoom. Autonomie is niet het absoluut stellen van de eigen wil, aangezien hiermee anderen de wet wordt gesteld. Het is de vaardigheid om zelf de wet te stellen voor jezelf en dit moet je ook leren. Hierbij zijn normen en waarden belangrijk, die krijg je aangeleerd door onderwerping en voorbeeld in jonge jaren.

Maatstaven en voorbeelden daarbij

Rechten of vrijheden:

'Wat mag ik doen?' 'Wat hoef ik niet te doen?'

Verboden:

'Wat mag ik niet doen?'

Geboden:

'Wat moet ik doen?'

Deugden:

'Wie behoort ik te zijn?'

Richtsnoeren:

'Waar moet ik mij op richten?'

Streefdoelen:

'Wat moet ik bereiken?'

De verschillende soorten ethiek

Het vellen van een oordeel betreft een casus: iemand handelt en we vinden het goed of slecht. Maar wat is goed en wat is slecht? In zo'n oordeel spelen 3 aspecten een rol:

- Handelende persoon met eigenschappen, motieven, vaardigheden etc.
- Handeling die de persoon uitvoert en het soort handeling
- Gevolgen van de handeling

Ethiek houdt zich o.a. bezig met de vraag welk aspect het belangrijkste is bij het toetsen. Hierom zijn er doorgaans 3 soorten ethiek die een aspect het belangrijkste vinden.

In deugdethiek denkt men na over het eerste aspect, dus de persoon met zijn karakter. Deze vorm maakt onderscheid tussen goede en slechte mensen of tussen meer/minder voorbeeldige mensen.

In de beginslethiek/plichtethiek/deontologische ethiek wordt gekeken naar de onderliggende basis voor het handelen. Een handeling is goed als iemand wordt verplicht dat te doen (een geldig beginsel uiteraard). Hier staat het 'moeten' dus centraal en dat is het verschil met deugdethiek, daar gaat het om plicht op basis van karakter. Beginslethiek draait puur om de plicht. Volgens Kant kan er alleen sprake zijn van een goede handeling als iemand handelt uit plicht, en niet uit dwang. In dit geval is een persoon op het goede gericht.

In de gevolgenethiek (utilisme) zijn de gevolgen van het handelen belangrijk. Handelen staat hier in dienst van het doel en het handelen wordt dus beoordeeld op basis van het doel.

College 3: gevolgenethiek

Inleiding

Een ethische beschouwing moet uit 3 zaken bestaan in deze leer:

- Beoordeling van een besluit in licht van te bereiken doel
- De weg naar het doel (welke middelen?)
- Een beoordeling van het doel

Beoordeling van keuze en gekozen middelen:

Dit gebeurt volgens het schema van een evaluatieve redenering: het aantonen dat 1 alternatief het beste is gegeven de maatstaf. De maatstaf is hierbij de mate waarin een handeling het doel dichterbij brengt. Eigenlijk is dit rationeel kiezen: wat is de meest voordelige manier om het doel te bereiken? Vandaar de naam utilitarisme (leer van het nuttige). Het is niet heel belangrijk of een keuze daadwerkelijk het doel dichterbij brengt. Het gaat in het utilitarisme voornamelijk om het vermoeden van een causaal verband.

Beoordeling van het doel:

Hoe kan een mens weten of het na te streven doel ook een goed doel is? Wat zijn de maatstaven hiervoor? Is de mens hiertoe wel in staat? In de beantwoording van dit soort vragen zijn er 3 stromingen te onderscheiden (in de praktijk zien we vaak vermengingen van de stromingen):

- Preferentie-utilisme: de mens is niet gebonden aan welke instantie dan ook. De mens kan dus voor zichzelf bepalen wat goede doelen en slechte doelen zijn (liberale visie). Alle mensen willen deze doelen zonder hinder realiseren en zien dus ook een ideale samenleving voor zich -> voorkeur politieke ideologie/partij (sociale preferenties).
- Klassiek utilisme: de sociale preferentie komt niet van 1 persoon, maar van de samenleving als geheel. De samenleving heeft dus slechts 1 oordeel over de ideale inrichting van zichzelf. Deze benadering is gericht op het welzijn van alle mensen in een samenleving, bijvoorbeeld door als doel het grootste welzijn voor het grootste aantal te stellen. Deze leer toetst een handeling op twee punten. Ten eerste: dient het handelen een goed doel voor de handelende persoon? En ten tweede: schaadt het handelen niemand anders? Alleen als aan beide voldaan is, is het handelen juist.

- Teleologische ethiek: het doel staat niet los van de handelende persoon; de mens is gebonden aan het nastreven van bepaalde doelen (niet zo liberaal). De mens is eigenlijk verplicht hier om zijn hele leven in het teken te stellen van een opgelegd doel (deugdethiek/plichtethiek). De mens onderwerpt zich aan een bestemming (bijvoorbeeld middeleeuwse christenen).

Het utilisme van Bentham

Bentham schreef dat de mens onder leiding is geplaatst van twee oppermachten: pijn en plezier. Deze oppermachten beslissen wat wij zouden moeten doen en wat we gaan doen. Alles wat een mens voelt kan dus onder deze twee geschaard worden en beide zijn onvermijdelijk. De ultieme wens van Bentham is om traditie te vervangen door rede (afkeer tegen de Engelse maatschappij waarin hij leefde). Volgens Bentham zal een rationeel ingesteld ethicus pijn willen vermijden en plezier verkrijgen. Hij reduceert ethiek hiermee tot een keuze tussen geluk en ongeluk. Bentham geloofde dat maximaal nut/geluk haalbaar was. Moreel optimaal gedrag staat dus in dienst van dit doel. Echter is het alleen mogelijk om het 'zo goed mogelijk' te verdelen. Ongelijkheid is dus natuurlijk.

Binnen het utilisme gaat het vooral om zo veel mogelijk geluk voor zoveel mogelijk mensen (Hutcheson). Echter is het niet mogelijk om geluk op te eisen. Beleidsmakers kijken vooral naar het vergroten van het totale geluk en minder naar de verdeling. Ofwel: geluk is geen fundamenteel recht maar een technisch doel. Beleidsmakers willen best een paar mensen ontevreden maken; als dat de massa maar ten goede komt. Dit vormde een bedreiging voor de aristocratische regimes in die tijd.

Problemen van het utilisme

Er zijn twee vormen van het utilisme. John Stuart Mill met het regelutilisme (naleven van regels die leiden tot meer nut) en Bentham met het daadutilisme (iedere situatie apart beoordelen; regels moeten aangepast kunnen worden aan situaties).

Aannames van utilisten over 'het goede' kunnen best tegenstrijdig zijn: als iedereen a la hedonisme kettingroker wordt o.i.d., dan krijgt de samenleving een dikke ziekenhuisrekening gepresenteerd. Dus korte termijn-pleziertjes zijn ondergeschikt aan het collectieve belang. Korte termijn-pleziertjes kunnen ook gerangschikt worden: eten bijvoorbeeld boven drugs. Hier verschillen Bentham en Mill van elkaar. Bentham stelde dat twee dingen met dezelfde ranking even goed/nuttig zijn, terwijl Mill vond dat dat niet vanzelfsprekend was. Een ranking is in ieder geval belangrijk, maar hoe wordt deze vastgesteld? Het utilisme legt de betekenis van 'goed' in ieder geval niet uit, wat is de oorsprong? In dit geval bepaalt de oordeler vaak of iets goed is of niet.

Een ander probleem is dat pijn en plezier moeilijk te kwantificeren zijn. Ze zijn extreem lastig te meten. Mensen beleven pijn en plezier anders. Als we dan een meetmethode uit vinden voor dit soort zaken, is die dan wel geloofwaardig? Ook heb je te maken met dingen die door sommigen als plezierig worden ervaren, maar door anderen als pijnlijk. Er zijn eenmaal conflicten. Volgens Mill moeten dit soort minderheden beschermd worden tegen 'de tirannie van de meerderheid'. Er moet dus sprake zijn van een regelutilisme, waarbij de meerderheid soms ondergeschikt is.

De formulering van het utilisme 'het grootste goed voor zoveel mogelijk mensen' is dus kort maar krachtig, maar een accuratere formulering wordt vaker in de praktijk gebruikt als utilisten te werk gaan.

College 4: plichtethiek

Inleiding

Het woord 'moeten' gebruiken we vaak in de context van iets noodzakelijks, bijvoorbeeld: als je eten wil, moet je naar de supermarkt. Dit heeft echter niets met een moraal te maken. Waarom zou je dat namelijk moeten doen, waarom zou dat behoren? Een plichtethiek kan hier antwoord op geven, terwijl we volgens het utilisme alleen maar onze individuele wensen na horen te streven.

De plichtethiek laat dus het verschil zien tussen wat goed of slecht is op basis van wat behoort. Met deze ethiek kunnen daardoor algemene gedragsregels worden ontwikkeld gebaseerd op plichtsbesef. Dit betekent gelijk dat niet alles wat behoort te zijn, verplicht/bindend is. Hierbij kun je denken aan dingen als: 'je hoort aardig te zijn' of 'je hoort rekening te houden met anderen'. Deze dingen zien in principe niet verplicht, maar ons plichtsbesef zegt wel dat we dit horen te doen. Wat voor normen en gedrag zijn/is dan wel bindend en hoe bepalen we dat dan precies?

De antwoorden op deze vragen zijn in twee categorieën op te delen: heteronome en autonome verplichtingen. Heteronome verplichtingen gaan over binding aan iets buiten jezelf, waardoor je dus niet geheel over jezelf beschikt, maar deels ondergeschikt bent. Bij autonome verplichtingen ben je juist alleen aan jezelf gebonden.

Binding op grond van autoriteit (heteronoom)

Er is sprake van een binding op grond van autoriteit als een autoriteit (bijvoorbeeld de politie of je ouders) haar onderdanen aan een norm onderwerpt en dit wordt geaccepteerd. Dit kan ook religieus van aard zijn. Christenen bijvoorbeeld zijn gebonden aan God en de inhoud van de Bijbel.

Hiernaast kan traditie een vorm van autoriteit vormen. In een gemeenschap krijg je normen en waarden aangeleerd waar je positief gehecht aan kan raken. Je bent hierdoor gebonden aan de identiteit van deze gemeenschap.

Een mogelijk bezwaar tegen deze vorm van binding is de geloofwaardigheid van autoriteit. Zou je namelijk iemands bevelen moeten opvolgen, alleen omdat diegene autoriteit heeft over jou? Is die autoriteit wel legitiem en terecht? Zelfs als hier een goed antwoord op gegeven kan worden, dan is dat ook de reden om je aan de bevelen te houden en niet per se de autoriteit.

Daarnaast is eerder vastgesteld dat datgene wat goed is niet per se bindend/verplicht hoeft te zijn. Hoe zit dat dan bij een bevel van een autoriteit. Hierbij handel je niet uit plicht, maar omdat je simpelweg geen keuze hebt anders te handelen. Het moet dus altijd mogelijk zijn voor een persoon om zelf akkoord te gaan met een vorm van autoriteit, en dan hebben we het dus ook over autonome verplichtingen.

Binding op grond van vrijwillige instemming (autonoom)

De naam zegt het al: je bindt jezelf aan iets als je ermee instemt/akkoord gaat. Hier is daarom sprake van zelfbinding, waarbij iemand anders jou ook kan controleren of jij wel

aan je plicht voldoet. Belofte maakt immers schuld. Deze binding door vrijwillige instemming is verder op te splitsen in 3 gronden:

Maatschappelijk verdrag:

Een voorbeeld van een maatschappelijk verdrag is een contract: je zet je handtekening onder een contract met voorwaarden erin. Hierdoor ben je vrijwillig gebonden aan alles wat er in dit contract staat.

Morele intuïtie

De tweede grond voor vrijwillige instemming is morele intuïtie, oftewel je gevoel. Als iemand die slecht ter been is geen plaats kan vinden in de bus, sta je je plaats af niet omdat dat in een wetboek staat, maar omdat je niet beter weet. Voor je gevoel hoort dit zo te gaan (dit kan wel aangeleerd zijn door iets/iemand waardoor er weer een vorm van autoriteit bij komt kijken).

Redelijkheid

Ten slotte kan via de redelijkheid, dus via rationele redeneringen, ook tot zelfbinding worden gekomen. Dit hoort het resultaat te zijn van veel nadenken en redeneren over een plicht, wat dus een verschil is met morele intuïtie. Volgens aanhangers van de redelijkheid vergroot dit de consistentie in normen en waarden. Immanuel Kant met zijn categorische imperatief is een van deze aanhangers.

De categorische imperatief

De centrale vraag, namelijk 'wat zijn onze plichten?' heeft Kant in 1 zin verwoord. Hij stelt namelijk: 'Handel zo dat je de maxime (voorgenomen leefregel) tegelijk kunt willen als algemene wet'. Deze regel heet de categorische imperatief. Hierdoor denk je vooral na over de gevolgen van zo'n maxime voor de massa. Bijvoorbeeld: je wil toetsen of iedereen zijn plaats in de bus af zou moeten staan aan iemand die slecht ter been is. Stel je nu een wereld voor waarin iedereen dat zou doen. Kan je hier de redelijkheid van inzien, dan kan je zeggen dat deze gedachte bindend (imperatief) en onvoorwaardelijk (categorisch) is.

Kanthaanse ethiek

Met de categorische imperatief in gedachten houdend vraagt Kant zich in zijn boek *Kritiek van de praktische rede* af wat er zou gebeuren bij een samenleving die volledig gebaseerd is op zijn categorische imperatief. Kant zegt dat er in zo'n geval geen verschil/conflict is tussen voorkeuren en een goede moraal. Hij denkt dat zonder zo'n conflict er ook geen morele kracht in de mens kan zitten, waardoor we een soort emotionele robots worden. We zouden alleen handelen uit angst om een wet te overtreden, en niet uit plichtsbesef. We zouden hierdoor ook als marionetten eigenlijk bestuurd worden door externe factoren, van iets of iemand buitenaf. Kant is het niet eens met deze resultaten, hij zit verward in een dilemma. Is het namelijk goed om zo'n algemene wet op te volgen zonder plichtsbesef?

Het maakt Kant dus vooral uit waarom je iets doet, en niet dát je iets doet. De intentie is voor hem het allerbelangrijkste. Echter is het volgens Kant onmogelijk om je eigen intenties helemaal goed te kennen. Hierdoor is het bij Kanthaanse ethiek het niet

mogelijk is om simpelweg zijn eigen regel oneindig toe te passen. We kunnen namelijk niet vaststellen of we een handeling doen omdat het moet, of vanuit plichtsbesef. Daarom kan alleen de ratio uitsluitel geven over wat moreel goed en fout is.

Volgens Kant kunnen onze driften en intuïties dus geen basis vormen voor morele waardigheid. Gewoontes beschrijft Kant als permanente voorkeuren zonder grondregels en deze kunnen hier ook niets mee te maken hebben. De grondregels van Kant kunnen dus ook niet verbonden zijn aan tradities of gewoontes, aangezien je op die manier je vrijheid kwijtraakt bij acceptatie van die gewoontes. Volgens Kant is iets doen uit plichtsbesef hetzelfde als vrij zijn. Dit is best paradoxaal.

College 5: deugdethiek

Inleiding

De twee vorige vormen van ethiek focusten zich op de gevolgen van een handeling en op het plichtsgevoel wat daarbij hoort. De derde vorm van ethiek heeft vooral te maken met de intenties van de handelende persoon en de kwaliteiten die deze persoon heeft. Ook wordt er gekeken naar gewoontevorming.

Verdieping in karaktereigenschappen van de mens

Een handeling beoordelen op de gevolgen ervan, is alleen mogelijk als de gevolgen van de handeling achteraf al bekend zijn, óf met zekerheid kan worden gezegd dat de gevolgen van een handeling voorspeld kunnen worden. Als er niet aan deze voorwaarden wordt voldaan, dan moet een handeling beoordeeld worden op basis van de bedoelingen van de handelende persoon. Het eerdergenoemde utilisme is dus complementair aan deugdethiek. Helaas is het toetsen van iemands bedoelingen vaak erg lastig, de enige aanknopingspunten die we hebben is alles wat iemand uitsprekt over hun intenties. Of deze uitspraken waar of gelogen zijn maakt weinig uit, meestal zeggen uitspraken al voldoende over of een persoon deugt (ook wel integriteit).

Een goed mens kan zich door de tijd heen onderscheiden met talenten en deugden die iemand kan hebben. Over het algemeen geldt hier dat de meeste deugden slechts in bepaalde omstandigheden nuttig zijn, en een goed mens daarom over een breed scala een deugden in zijn/haar mars moet hebben.

Regels die vorm geven aan het handelen van de mens kunnen volgens Aristoteles het best niet te vaak gewijzigd worden. Mensen kunnen in zo'n geval namelijk geen gewoontes ontwikkelen rondom die regels. Hierdoor blijven dit soort regels onnatuurlijk voor mensen, wat ten koste gaat van de deugd van de gewoonte. Gewoontes zorgen voor consistentie en stabiliteit in een samenleving waardoor ze niet onbelangrijk zijn. Vasthouden aan goede gewoontes zorgt ervoor dat goed handelen normaal wordt. Deze opvatting over gewoontes sluit aan bij de plichtethiek (zie het stuk over binding op basis van autoriteit). In de hedendaagse politiek is er van deze opvatting weinig over. Beslissingen volgen elkaar in rap tempo op en bestuurders dienen zeer flexibel te zijn. Het steeds verder afdwalen van een samenleving waarin normen en waarden belangrijk zijn kan leiden tot chaos.

De samenleving volgens Aristoteles

Aristoteles was geen typische Griekse staatsburger. Zijn hele leven voelde hij zich niet echt verwant tot één groep. Zijn werk is hierdoor erg beïnvloed door zijn levensweg en hij focust zich veel op deugden die te maken hebben met gemeenschapsvorming. Een belangrijke deugd van hem is de 'philia', ook wel genegenheid. Hij bedoelt echter niet dat romantiek hiermee te maken heeft. Daarnaast zijn betrokkenheid, verantwoordelijkheid en een gemeenschappelijke kijk op het leven typerend voor een samenleving zoals Aristoteles die voor zich ziet. Aristoteles gebruikt in zijn boek *Ethica Nichomachea* ook het woord 'koinonia'. Tegenwoordig wordt dit vooral als 'partnerschap' vertaald, maar dit hoeft niet te betekenen dat de relatie contractueel van aard is. Wat wel duidelijk is, is dat gedeelde vriendschap in een staat essentieel is volgens Aristoteles. Alle eerder beschreven deugden moeten gezamenlijk geleefd worden. Vriendschap en genegenheid zijn in zo'n samenleving dan ook meer een soort levenswijzen dan een relatie/toestand. Daarom dient er volgens Aristoteles zeer veel moeite te worden gestoken in het ontwikkelen van genegen vriendschappen. Hoe beter de vriendschap, hoe meer moeite en tijd het vereist. Tegenover dit soort 'echte' vriendschap plaatst Aristoteles vriendschappen die meer gebaseerd zijn op nut. Deze vriendschappen zijn op te delen in wettige en morele vriendschappen. Bij de laatste is vanzelfsprekend meer sprake van conflict en onzekerheid (net als bij 'echte' vriendschap). In Aristotelische samenlevingen zijn conflicten dus veelvoorkomend. Aristoteles ziet daarom geen reden om erg precies en consensueel te zijn over ethiek (het is volgens hem geen wetenschap). Zo komt Aristoteles tot zijn oordeel over deugden, namelijk dat dat niet per se aangeboren eigenschappen hoeven te zijn, maar juist gebruik maken van eigenschappen en het realiseren van talenten en taken. Vandaar dat Aristoteles ook deugden toekent aan levenloze objecten.

'De mens is van nature sociaal' (1097b11) zegt Aristoteles in een van zijn boeken. Een mens hangt dus nauw samen met een samenleving, en daarom kan ethiek hier niet los van worden gezien. Deugden moeten dus altijd bekeken worden in de sociale context. Mensen kunnen dan ook niet anders dan betrokken zijn bij de gemeenschap waar ze bij horen. Hier hoort ook inspanning bij die uiteindelijk moet leiden tot 'eudaimonia': het allerhoogste goed in een mensenleven. Dit geluk kan een antwoord zijn op de vraag wat een gelukkig leven inhoudt. Dit hoeft niet bereikt te worden door deugdzaamheid en deugdzaam zijn is geen doel op zich.

College 6: Hobbes

Hoofdstuk 13: de natuurlijke toestand van de mens

Als eerste beschrijft Hobbes dat mensen qua fysieke en mentale kracht vaak niet heel veel van elkaar verschillen. Door handigheid en tactiek kan een zwakkeling soms een sterk individu overwinnen. Daarnaast overschat de mens vaak de eigen mentale capaciteiten. We schatten onszelf vaak beter in dan anderen, omdat we onze eigen geest dichtbij kunnen zijn en andermans geest juist niet. Dat maakt ons ook qua denkkraft gelijk. Hieruit maakt Hobbes op dat we ook gelijke hoop kunnen hebben om iets te bereiken in het leven. Doordat mensen gelijk aan elkaar zijn valt het te verwachten dat we voor onze dromen met elkaar op de vuist gaan. De mens lost dit volgens Hobbes op door alle machten met geweld uit te schakelen voor eigen lijfsbehoud. Iedereen die niet per se hele ambitieuze doelstellingen heeft zal daarom alsnog genoodzaakt zijn zich te

beschermen met geweld. Dit eindeloze geweld zal leiden tot overwinnaars en verliezers, waar bij de overwinnaars de trots van victorie zal overheersen (dit kan ook een motief zijn om conflict op te zoeken).

Uit deze analyse van de mens stelt Hobbes dat er drie oorzaken voor conflict zijn: wedijver (conflict om doelen te bereiken), wantrouwen (conflict om lijfsbehoud) en trots (conflict om reputatie op peil te houden). Belangrijk om hierbij in gedachten te houden is dat deze situatie zich afspeelt ergens waar er geen heerser of centrale macht is. Vandaar ook Hobbes' stelling dat zonder zo'n heerser de mens zich constant in oorlog bevindt.

Een aantal zaken die de mens juist van het oorlogspad af kunnen houden zijn doodsangst, het verlangen naar leuke dingen en de hoop op deze dingen. Via de rede kunnen volgens Hobbes een aantal zogenoemde 'natuurwetten' worden opgesteld waardoor de mensen beter met elkaar kunnen samenleven en de bovengenoemde dingen kunnen bereiken.

Hoofdstuk 14: de eerste twee natuurwetten en over verdragen

In dit hoofdstuk legt Hobbes de volgende belangrijke begrippen uit:

Het natuurrecht is de vrijheid van de mens om zijn eigen leven (zijn natuur) te beschermen en behouden zoals hij dat zelf het beste acht. Vrijheid houdt hier in dat er geen belemmeringen zijn over wat de mens met zijn natuur wel en niet mag doen. Je hebt dus het recht om te doen en laten wat je wil. Een natuurwet is een algemene regel die het de mens verbiedt om onzorgvuldig om te gaan met zijn eigen natuur. Hier is dus sprake van verplichting en dat kenmerkend voor een wet.

In een staat van oorlog waar de mens alles in moet zetten voor lijfsbehoud heeft de mens van nature dus recht op alles. Het leven zal in zo'n situatie dus hoogst onzeker zijn. Van hieruit formuleert Hobbes zijn fundamentele natuurwet: 'Dat iedereen naar vrede moet streven, zolang hij de hoop heeft dat zij bereikt kan worden en dat hij, als zij onbereikbaar is, alle middelen en voordelen van de oorlog mag opzoeken en gebruiken.'

De mens is dus eigenlijk verplicht om eerst vrede na te streven en als dat niet lukt wordt oorlog pas een optie. Dit is ook te zien in de tweede natuurwet: 'Dat iemand, als anderen dat ook zijn, bereid moet zijn om, zover als hij voor de vrede of zijn zelfverdediging nodig acht, zijn recht op alle dingen neer te leggen, en met zoveel vrijheid tegenover anderen genoeg te nemen als hij anderen tegenover zichzelf zou toestaan.'

In overleg moet de mens dus ervoor kiezen om het recht op alles (de oorlog dus) te staken en om anderen te behandelen zoals zij zelf ook behandeld willen worden.

Hoofdstuk 17: de staat

In het belang van het leven van de mens is een staat noodzakelijk volgens Hobbes. Met straffen en angst kan de staat de twee natuurwetten handhaven om vrede veilig te stellen. Zonder vrees voor de macht zal de mens zich namelijk niet aan de natuurwetten houden.

Ook als de mens samenleeft in kleine groepen (zoals in het tijdperk van de jager-verzamelaars) is er geen veiligheid, aangezien de vijand altijd de mogelijkheid heeft om met een kleine versterking te overwinnen. Een grote mensenmassa kan ook niet altijd veiligheid waarborgen, omdat zij soms alleen hun individuele voorkeuren zullen nastreven. Verdeeldheid is dus onvermijdelijk en dit komt de massa niet ten goede als er een vijand bestreden moet worden. Maar als de massa de natuurwetten in acht zou nemen kan er wel sprake zijn van veiligheid. Echter kan dit volgens Hobbes alleen met een centrale macht die de wetten handhaaft.

Deze macht moet volgens Hobbes door de bevolking afgedragen worden aan één persoon, of één vergadering die met het vormen van meerderheden besluiten kan nemen. Als de macht aangewezen is, is de bevolking eigenlijk verenigd in de machthebber. Deze menigte wordt dan een staat genoemd. De vorming van een staat markeert de geboorte van een soort sterfelijke God, de Leviathan. De Leviathan heeft zoveel macht verkregen dat in hem eigenlijk de staat berust. De belichaming van de Leviathan heet een soeverein. De overige bevolking noemen we onderdanen.

College 7: Marx

Het centrale begrip in het oeuvre van Marx is klassenstrijd. Hiermee bedoelt hij dat de arbeidersklasse (het proletariaat) constant in conflict is met en onderdrukt wordt door de kapitaalbezitters (bourgeoisie). Deze tegenstellingen zijn volgens Marx in overvloed aanwezig in de geschiedenis van de mensheid. In deze geschiedenis heeft de bourgeoisie alleen haar eigen belangen constant nagestreefd volgens Marx, en de huidige politieke macht representeert dan ook alleen de hogere klassen.

De bourgeoisie wordt neergezet als een hongerig (kapitalistisch) beest dat zich voedt met winst en uitbuiting. Deze groep is altijd op zoek naar nieuwe productiemogelijkheden in nieuwe landen om alsmear meer capaciteit tot haar beschikking te hebben. Door verbeterde communicatiemogelijkheden en de exploratiedrift heeft de bourgeoisie het voor elkaar gekregen om relatief lang geleden economieën afhankelijker van elkaar te maken (ook door kolonisatie).

Marx beschrijft hoe de situatie van vrijemarkteconomieën kon ontstaan na het tijdperk van het feodalisme. 'De feodale bezitsverhoudingen' verhinderden de productie zo ernstig dat men op een gegeven moment met elkaar ging concurreren op markten. De politieke structuur heeft zich hier ook uiteindelijk naar gevormd. Marx denkt dat dit proces (toename van de macht van de bourgeoisie) ook nu aan het gebeuren is (nu=wanneer Marx dit schrijft). In dit licht stelt Marx dat de bourgeoisie er baat bij heeft om crises uit te lokken en bestrijdingsmiddelen ervan de vernietigen, zij hebben immers het minst last ervan terwijl het proletariaat zal lijden.

Uiteindelijk zullen de arbeiders dit door hebben, wat tot revolutie leidt (het droombeeld van Marx). Omdat de arbeiders in eerste instantie een versplinterde ongecoördineerde massa vormen is deze revolutie nog niet heel nuttig. Sterker nog, vooral de bourgeoisie profiteert ervan omdat de rest eigenlijk tegen zichzelf vecht. Maar hoe verder het productieproces wordt ontwikkeld, hoe meer de arbeiders worden benadeeld, hoe

hechter zij zullen samenwerken. Deze organisatie van arbeiders zal steeds dichterbij het einde van de klassenstrijd komen.

College 8: Popper

Introductie

Een van de belangrijkste punten die Popper maakt in zijn boek is er een tegen het 'historicisme'. Zo'n soort filosofie is volgens Popper het tegenovergestelde van democratisch denken, iets waar Popper heilig in gelooft. De democratie is volgens Popper prima bestand tegen totalitarisme, wat in de tijd van schrijven (jaren 1940) een relevant onderwerp was. Het veelgehoorde argument dat de democratie zelf totalitair moest worden om het totalitarisme te verslaan is volgens hem dan ook geloofwaardig, maar die geloofwaardigheid is niet relevant. Volgens Popper moet je je namelijk eerst afvragen of je in een sociale wetenschap überhaupt zo'n soort uitspraak kan doen. Hij denkt dus al na over de fundamentele tekortkomingen van onderzoeksmethodes van sociale wetenschappen.

Die tekortkomingen zitten hem vooral in het proberen te voorspellen op basis van de geschiedenis. Volgens Popper hebben we echter de toekomst volledig in eigen hand, onafhankelijk van wat er eerder gebeurd is. Alle opvattingen van deze soort heeft Popper gebundeld in het historicisme. Hieronder schaarde Popper ook de Marxisten.

Het historicisme gaat dus niet per se uit van een maakbare wereld en een onafhankelijke toekomst. Hierdoor maakt Popper de associatie met het totalitarisme en zegt hij dat het historicisme de opstand hiertegen van de hand wijst.

Hoofdstuk 9: estheticisme, perfectionisme, utopisme

Popper begint met een onderscheid tussen twee denkwijzen op het gebied van politiek, utopiaal en piecemeal engineering. Utopiaal engineering komt voort uit het historicisme en beschouwt de toekomst als een gegeven; elke actie heeft een bepaald doel. Uiteindelijk leiden al deze acties tot een utopische staat ('The Ideal State'). Ook hier is de associatie met het totalitarisme snel gemaakt. Alles zou in het teken moeten staan van het belang van de staat en kritiek wordt niet getolereerd. Ook kan het idee van een ideale staat door de tijd heen veranderen waardoor processen aangepast zullen moeten worden. Het denken in de vorm van een ideale staat zorgt er daarnaast voor dat je een poging moet wagen om letterlijk de hele samenleving om te vormen. Je bent hiermee niet in staat om de samenleving op te delen en stuk voor stuk te bekijken. Popper noemt deze manier van kijken simpelweg radicalisme en sluit aan bij het estheticisme (waar Plato ook aanhanger van is): het streven naar een wereld zonder lelijkheid en onvolmaaktheden. Popper formuleert twee belangrijke kritiekpunten op het radicale estheticisme van Plato. Ten eerste vergelijkt hij de omvorming van een staat met een schilderij op een canvas dat eerst uitgewist en dan opnieuw geschilderd moet worden. Er is dan een periode van leegte op het canvas. Hiermee bedoelt Popper dat tijdens de omvorming instituties moeten kunnen blijven werken, wat dus tegengesteld is aan omvorming. Popper stelt dat zo'n omvorming alleen op langzame wijze via democratische instituties zou kunnen. Zijn tweede en belangrijkste tegenargument is een algemener argument tegen radicalisme: het is niet aannemelijk dat een samenleving goed omgevormd kan

worden alleen op basis van romantische ideeën. Popper pleit wederom voor een langzame transitie met meer ruimte voor 'trial and error'.

Piecemeal engineering heeft minder te maken met 'het einddoel' maar kijkt meer naar wat nu mogelijk is. Deze vorm gaat meer om handelen binnen de mogelijkheden van het nu en dus niet om naar een doel toe te werken. Piecemeal engineering geeft ook toe dat het formuleren van het einddoel erg lastig kan zijn en het bereiken van dit doel vaak onmogelijk is. Openlijke kritiek en discussie wordt hier meer gestimuleerd en herhaalde onderzoeksexperimenten kunnen bijdragen aan ontwikkeling van standpunten/denkwijzen. Dit kan leiden tot de introductie van een wetenschappelijke methode in de politiek. Het constant bijschaven van meningen en voortschrijdend inzicht kunnen ertoe leiden dat politici zelf hun eigen fouten in gaan zien en zichzelf ontwikkelen.

College 9: René Descartes

Descartes deed het twijfel experiment veel, waardoor hij niet heel geliefd werd (stelde alles in twijfel, zoals God)

Hij geldt als grondlegger van de moderne filosofie

Hij staat tussen de premoderne en moderne tijd in:

Premodern

Traditioneel
Geocentrisch
Religieus

Modern

Vernieuwing
Heliocentrisch (Copernicus)
Wetenschappelijk (progressie)

→ hij wilde de menselijke geest gezond houden (op medisch vlak)

→ ook wilde hij men leren dat de wiskunde heel belangrijk is

3 Thema's staan centraal:

Mathesis → De verwiskundiging van het wereldbeeld
Methodische twijfel → Betwijfelde alles
Dualisme → Scheiding tussen lichaam en geest

- Descartes kwam met het idee om algebra toe te passen op de meetkunde:

Coördinatenstelsel (a,b,x) , variabelen en het wortelteken komen van hem!

- Hij was géén echte scepticus, maar hij deed in zijn denkoefeningen alsof hij een echte scepsis was (logisch uit de tijd van ontdekkingsreizen etc., veel sceptici)

Hij geeft aan: iedereen is begaafd met het licht van de natuurlijke rede (ook vrouwen!). Wat betekent dat iedereen zijn tekst dus moet kunnen lezen, kennen en begrijpen

Deel III van discours de la methode geeft morele code om te leven:

1. Gehoorzaam lokale gewoontes en wetten

2. Beslis op basis van de best mogelijke evidentie en houd vast aan je beslissingen als zekerheden
3. Verander niet de wereld, maar verander je verlangens
4. Zoek altijd naar de waarheid

Descours – Hoofdstuk 1:

- Alle mensen hebben verstand (we kunnen waarheid van fictie onderscheiden); maar men moet niet leren uit boeken maar het boek van de wereld
- Fout denken ligt niet aan verstand maar aan het onvermogen de juiste methode te volgen
- De juiste methode laat je anderen overstijgen

Conclusie: er is een 'natuurlijk licht' voor iedereen, maar onderwijs en boeken werken daar tegen! Het is van grootste belang om de wereld om je heen én jezelf te kennen.

Descours – Hoofdstuk 2:

- Individueel werk is superieur aan samenwerking (alleen op jezelf kan je een plan met doel helder volgen)
- 4 stapsregels:
 - Geloof nooit iets tot je het zelf kunt bewijzen
 - Herleid alle problemen tot de eenvoudigste onderdelen
 - Wees hierin ordelijk en ga altijd van het eenvoudigste stukje naar de meest complexe gehelen
 - Maar hiervan een overzicht waaraan niets ontbreekt

→ alleen zo kun je problemen oplossen (systematisch volgen van de juiste methode)

Kantiaanse twijfel:

Destructieve fase:

Alles wordt betwijfeld. Er zou een God kunnen zijn die ons bedriegt. Alle kennis zou dus fout kunnen zijn

Het omkeringspunt:

Alles kan je betwijfelen, behalve dat er twijfel is. En dus moet er iets zijn wat twijfelt (een twijfelend ding) → ik denk dus ik besta → er kan ook gedacht worden zonder lichaam! (dualisme)

De opbouwfase:

Vanaf hier wordt alles aan kennis weer opgebouwd: er is geen kwaadaardige God die ons bedriegt, want God is volmaakt en zou dus niet kunnen bedriegen; ook wordt hieruit bepaald dat er een materiële wereld naast de geestelijke wereld is.

Dualisme

Uit twijfelexperiment komt dat je kan denken zonder lichaam → scheiding lichaam en geest
→ denken is voldoende om aan te nemen dat je bestaat (ik denk dus ik ben)

3 zekerheden die eruit zijn gekomen uit zijn denkexperiment:

1. Er is zeker twijfel (hij twijfelt aan alles wat bestaat), dus denken bestaat.
2. Het is zeker dat God bestaat
3. De Ideeën in de geest zijn representaties van de wereld

Kritiek: hoe zeker is dit in de werkelijkheid? → geeft veel onzekerheid en twijfel
Kritiek op goddeloosheid / concept van voorstellingen / dualisme

Kritiek dualisme:

Kun je lichaam en geest echt los van elkaar denken?

Als de lichaam pijn voelt, merkt de geest dat dan niet?

Volgens Descartes: lichaam voelt geen pijn, maar de geest wel. De wereld zonder geest is alleen maar automatisme en mechanica → redeloze wezens als dieren en planten hebben geen geest en kunnen dus ook geen pijn voelen (automaten) → ze reageren automatisch op gebeurtenissen, maar voelen daarbij dus geen echte pijn.

College 10: Thomas Kuhn

Paradigma's en incommensurabiliteit (geen gezamenlijke meetbaarheid)

Kuhn viel het idee van één universele methode in de wetenschap aan: we hebben heel veel methodes in de wetenschap (deze worden paradigma's genoemd)

Kuhn bekritiseert het positivisme (dit houdt in: de wetenschap heeft een lineaire stijging van progressie)

Hij beweert dat de geschiedenis ons leert dat wetenschap zich kenmerkt door lange periodes van relatieve rust, onderbroken door periodes van hevige opwinding (revoluties)

- Verschil tussen "normal" en "revolutionary" science

Hij bekritiseert dat de wetenschap een lineaire stijgende lijn van vooruitgang en kennisverwerving → alleen in de normal science klopt dit volgens Kuhn

Deels is hij aan het afrekenen met traditionele opvattingen over wetenschap

1. Wetenschap boekt vooruitgang dankzij de wetenschappelijke methode
2. Methodische observatie voegt nieuwe waarheden toe aan de bestaande verzameling reeds geaccepteerde waarheden
3. In zeldzame gevallen worden oude waarheden gecorrigeerd en vervangen door nieuwe waarheden

→Kuhn gaat in zijn leven meer en meer twijfelen over het idee van lineaire wetenschappelijke vooruitgang

Normal science: binnen het kader kan de wetenschapper de 'puzzel' oplossen om zo verder te komen

- Dit kader heet de "disciplinary matrix" of "paradigm"

Paradigma: "universally recognized scientific achievements that, for a time, provide model problems and solutions for a community of practitioners" → Blijft echter heel vaag en niemand heft een zekere definitie.

Disciplinematrix: fluistert een bepaalde gemeenschap in: zo lossen we de puzzels het beste op, zo moet iedereen haar eigen onderzoek verrichten.

Denk aan de wetenschappelijke normen in een bepaalde richting waaronder wetenschappers onderzoek doen.

→Centrale gedachte: Het paradigma is bepalender voor wat wetenschappers denken en willen onderzoeken dan universeel geldende regels of methodes in de algemene wetenschap (om deze gedachte werd Kuhn vaak beschuldigd van irrationalisme)

Kuhn heeft een verschillend beeld van wetenschap:

1. **Pre-paradigmatische wetenschappen**: onderzoeksregels staan niet vast, er is veel onenigheid, gebrek aan discipline
2. **Paradigmatische wetenschap**: men weet wat er dient te gebeuren, men legt zich neer bij de regels, men aanvaardt wat anderen aanvaarden (alleen in normale wetenschap)

3. **Post-paradigmatische wetenschap:** als gevolg van anomalieën worden bepaalde vast verankerde opvattingen en vooronderstellingen op de kop gezet – alles moet na verloop van tijd anders – wetenschap in revolutionaire tijden wordt weer pre-paradigmatisch

→ Deze cyclus weer opnieuw

Anomalie = verschijnsel of tegenspraak die in een bepaald model/paradigma niet verklaard kan worden

Revolutionaire wetenschap:

Bijna alles wordt omgegooid → kennis accumuleert niet (normal science) maar slaat een ander richting in.

→ Anomalieën zijn hierbij bepaalde observaties die niet langer passen in de normale patronen van het oplossen van puzzels. **Ze dwingen wetenschappers af te wijken van gekoesterde denkbeelden en denkpatronen**

Incommensurabiliteit is dus dat er geen gemeenschappelijke manier van meten is. Hierbij heb je verschillende soorten tussen paradigma's:

1. Methodische: In verschillende paradigma's neemt men verschillende beslissingen over hoe onderzoek moet plaatsvinden, over hoe het geëvalueerd dient te worden, over wat onderzocht moet worden etc.
2. Observationeel of perceptueel: men ziet verschillende dingen, ook al kijkt men naar hetzelfde (denk aan plaatje konijn en eend; zo kan een wetenschapper van social science iets heel anders zien in onderzoek dan een bioloog)
3. Semantisch: dezelfde termen hebben binnen verschillende tradities verschillende betekenissen (zwaartekracht is iets anders volgens Einstein dan voor ons; vertaling is ondenkbaar)

Kritiek Kuhn:

- Irrationeel – zet de poort open naar betekenisrelativisme
- Wetenschap kent maar weinig revoluties – meestal gaat het om kleine revisies binnen de bestaande paradigma's
- Incommensurabiliteit is een fantasie: in werkelijkheid kan je vertalingen tussen paradigma's wél maken!
- Kuhn is erg populair in sociale wetenschappen en dat is het beste bewijs voor het feit dat dit geen echte wetenschappen zijn
- Popper klaagde over wetenschappers die hun inzichten niet wilden falsifiëren, maar Kuhn laat zien dat dit precies is wat wetenschappers onder normale condities doen: *normal science resists falsification*
- Kuhn is gewoon kantiaanse op een andere manier

College 11: Morton

Morton is meer een rationalist dan een empirist (prefereert het denken over de natuur)

Hij is een denker van het antropoceen. Dit wordt door wetenschappers de huidige tijd genoemd. De mens is hier een geofysische kracht geworden, met impact op de ecologie → rethinking van de natuur en van wie we zijn.

De huidige mensheid valt onder het agrilogistiek denken, net als de Mesopotamiërs. Benadering van ruimte op een planmatige en logische manier om zo efficiënt land te gebruiken. Deze manier van denken brengt angsten weg en ordent de wereld hiërarchisch.

→ Agrilogistiek = hiërarchie = patriërchaat (mannen zijn de baas)

Deze manier van denken is tegelijkertijd ongelooflijk succesvol als een catastrofe.

Drie centrale agri-logistieke principes:

1) Nooit mag de wet van contradictie worden geschonden: iets is waar of onwaar en het onware snijdt je weg uit de wereld (hierdoor wordt grijs denken of complex denken onmogelijk)

2) Bestaan of bestaan is permanent: substantie bestaat constant, accidenten komen en gaan. De planeet is de substantie en blijft altijd bestaan. Wat wij die planeet aandoen is slechts accidenteel en raakt de planeet niet echt.

Ofwel: de klomp van het zijn wordt bekrast, gestoken, besneden – maar ze blijft wat ze is. Ze is onaantastbaar. “Agrilogistiek is een permanente oorlog tegen het accidentele (tegen ongedierte, tegen de wolf, tegen onkruid, etc.)

3) Bestaan of bestaan gaat boven de kwaliteit van het bestaan. Variatie op 2, maar nu toegepast op de mens: het ZIJN van de mens is het enige wat telt, niet HOE hij/zij is

Mortons' centrale gedachte: achter deze drie principes zie je de ecologische catastrofe (dit is niet zozeer het kapitalisme, dat is meer een consequentie van) → deze catastrofe komt geleidelijk: Geleidelijkheid is de vijand van het heldere inzicht. Je merkt het niet, totdat het te laat is.

De ecologie omarmt wat niet helder of dualistisch is.

Zo is er geen scheiding tussen aarde en leven; mens en dier; natuur en cultuur... → toch wordt wel gezien dat er geen schone ziel is: iedereen is besmet met het verkeerde denken.

Ze is niet pessimistisch of optimistisch. Alles gaat geleidelijk de verkeerde kant op, maar zou dus ook geleidelijk de goede kant op kunnen gaan.

Disclaimer

ESV Nijmegen makes an effort to keep the content of this summary up to date and where needed complements it. Despite these efforts it is still possible that the content is incomplete or incorrect. The offered material is a supplement for studying next to the appointed literature. The material is offered without any guarantee or claim for correctness.

All rights of intellectual property concerning these summaries are owned by the ESV. Copying, spreading or any other use of this material is not allowed without written permission by the ESV Nijmegen, except and only to the extent provided in regulations of mandatory law, unless indicated otherwise.

Tips and remarks about the summary can be send to secretaris@esv nijmegen.nl.

